

i Mađara. Dakle, Milkowski je imao na što nadovezati; sam je svoj nerad objašnjavao nestašicom novca (dok. br. 11, 12,16), a, dakako, i rezervama Garašanina.

Osim već spomenutih dokumenata, na hrvatsku se historiju odnose dok. br. 3 (program, na kome je Milkowski trebao da radi), br. 5 (francuski tekst izjave, kojom se Kvaternik obvezao na suradnju s Poljacima), br. 6. (kojim Milkowski izdaje nalog za novčanu pomoć Kvaterniku; taj poljski tekst, s malim pogreškama, ima i Kvaternik). O odnosima sa Srbijom govore, osim spomenutih dokumenata, br. 8 i 9, a potankosti o poljskim prilikama, Turskoj, knezu Cuzi, Rusiji i Francuskoj daju osim spomenutih još dok. br. 13, 14, 15 i 17. U članku su naročito vrijedna autorova upozorenja na stariju i noviju (češku i mađarsku) literaturu o problematici oko poljske akcije 1863/4.

Ljerka Kuntić

V. V I N A V E R, SENJSKI USKOCI I VENECIJA DO KIPARSKOG RATA.

Istoriski glasnik 3—4, 1953, str. 43—66.

Pod gornjim je naslovom izašao prilog V. Vinavera, u kojem on želi dokazati, da je najvažnije razdoblje uskočke povijesti doba od 1537—68. Tada se, prema njemu, »izgrađivao međunarodni položaj uskoka«, i oni »su se afirmirali kao odlučni borci protiv Turaka« (43), a to je usto i doba najvećih borbi s Mlečanima i Turcima.

Prije nego što prijeđemo na ocjenu autorovih rezultata, osvrnut ćemo se na njegovu metodu rada. Premda sam priznaje, da se »o senjskim uskocima mnogo pisalo« (43), a vrlo mu je dobro poznato, da se njegovo mišljenje razlikuje od mišljenja dosadašnjih autora, ipak ne čini ono, što je dužan učiniti svaki historik: da tek nakon kritičke ocjene dosadašnjih rezultata pristupi izlaganju svojih. To je bio dužan učiniti već i zbog toga, što dosadašnjim historičarima zamjera, da su zanemarili istraživanje navedenog razdoblja u povijesti uskoka, »mada ima mnogo i štampane građe za početak njihove akcije« (43). No ne samo da nije naveo, gdje se ta štampana građa nalazi (zbirke Alberija, Fiedlera, Stich-Turbe i K. Horvata u o p ć e n e c i t i r a), nego dosadašnja mišljenja pobija nekim proizvoljnim tvrdnjama. Jedan primjer: K. Horvat kaže u predgovoru »Monumenta historiam uscocchorum illustrantia« (MSHSM 32, Zagreb 1910), da je »na stroge uredbe, što ih je Ferdinand I. proglasio u Senju, vladao neko desetak godina mir između Uskoka i Mlečana« (VIII). V. je tu rečenicu popratio tvrdnjom, da »mir nije dugo trajao. Već 1550 imamo veće sukobe« (bilj. 29, str. 55). Međutim, u samom tekstu govori drugačije. Naime prikaz druge etape, koju naziva »teškom borbom s Venecijom (1548—60)« (str. 54—3), V. počinje ovako: »Krajem 1550 opet su uskoci bili u akciji. 4—500 Senjana napadalo je na brodove na moru...« (54), a zatim se vraća na opis njihove borbe 1547 i konstatira: »Uskočko mirovanje posle mira iz 1547 g. trajalo je vrlo kratko vreme. Venecija ih je odmah (pocrt. N. K.) krvavo progonila... I kako su se uskočki pohodi iza 1547—8 još pojačali, Mleci su ih sve oštrije gonili« (55). V. ne kaže, odakle te tvrdnje uzima, a ako se njegov kronološki neuređen tekst pažljivo pročita, onda se upravo na osnovu njega mora doći do istog rezultata, do kojega su došli i raniji autori: t. j., da uskočko-mletačkih sukoba od 1548—57, usprkos tvrdnji o »teškoj borbi s Mlečanima«, nije bilo. To što su opljačkana »dva kotorska trgovca«, ili što je »knez Paga zarobio grupu uskoka« (55), a vojnici sa fusta »jednog uskočkog vojvodu«, ne može se nazvati teškom borbom. Ne može se tako nazvati ni posljednja faza te »teške

borbe« (1558—60), koja počinje uskočkom pljačkom Krka, a svršava ukidanjem blokade Senja i vješanjem jednog vojvode. Ako dakle autor nije za to razdoblje (periodizacija je potpuno proizvoljna) imao više podataka nego što ih navodi, onda nije bilo opravdano ispravljati dosadašnja mišljenja.

Međutim, da li je točan prikaz i ostalih dviju etapa: prve, koju je V. nazvao »Početkom uskočkih akcija (1537—47)« (str. 43—54) i treće, u kojoj on gleda »Vrhunac rata protiv Turaka i Mlečana (1561—68)« (str. 59—64)?

Kao gotovo svi dosadašnji historičari, V. je uskočku povijest počeo opisom opsade i pada Klisa. Čini nam se, da se i kod njega, kao i kod njih (izuzevši M. Kravjãnszkog) radi o zabuni, koja ga je nužno dovela do netoãnog prikaza uskoãkih borbi. I on, naime, identificira općeniti pojam uskoka s mnogo uãim pojmom senjskih uskoka. Zamjenjivanje dalmatinskih uskoka sa senjskim a nije kod drugih autora bilo tako kobno zbog toga, što oni nisu senjske pothvate poãinjali god. 1537, nego 1573. Da bismo uopće mogli ocijeniti uskoãko-mletaãke odnose, neophodno je potrebno kritiãki promotriti izvore i odvojiti senjske uskoãke od dalmatinskih, odnosno »habsburške« od »mletaãkih«. Već neki podaci kod V-a jasno pokazuju, da se mletaãki progoni ne odnose na senjske uskoãke, nego na dalmatinske. Odavno je bilo iz Valierova izvještaja poznato (a autor navodi o tome takoder izvještaj Z. Bemba, bilj. 22, str. 52), da su dalmatinski uskoci imali 90-ih godina XVI. st. glavno sjedište na otoku Braãu, »la qual è il suo nido et ridotto perpetuo, et si può chiamar quasi nuova Segna, perche non solo vi habitano, ma vi portano tute le prede, le dividono . . .« (K. Horvat, Mon. hist. uscocchorum I, str. 152, g. 1596). Da se pak »mletaãko-uskoãka« borba 40-tih godina XVI. st. odnosi na dalmatinske uskoãke, dokazuju ove činjenice, koje V. sam navodi: 1. dubrovaãke prituãbe u Veneciji krajem 1537 i poãetkom 1538 (47); 2. da je u kolovozu 1540 mletaãki senat zabranio uskocima pljaãkanje na turskom teritoriju (47—48); 3. da se senat ispriãava hercegovaãkom begu 1542 (50—51) i 4. da je Venecija poslala 1546 Giustiniana s pojaãanom mornaricom u Dalmaciju uz izriãito upozorenje: »... ad haver bona cura et diligentia al passar, che fanno in Dalmatia et Isole quei uscocchi, che habitano in Puglia, afforzandoti di prohibirli tal transito« (bilj. 17, str. 49). K tome treba dodati činjenice, na koje je upozorio Kravjãnszky: 1. da je Venecija 1540 protjerala sa svog teritorija sve uskoãke pod kaznom smrti; 2. da je 1543 udarila na svaku uskoãku glavu ucjenu od 10 dukata; 3. da je u mir između Maksimilijana II. i sultana 1568 ušao na njen zahtjev zakljuãak, da se na teritoriju Senja ne će dati sklonište uskocima; 4. da je ona 1569 uzela uskoãke u svoju sluãbu i 5. da su uskoci poslije Ciparskog rata, kad se nisu prema njenom prijedlogu htjeli naseliti na njenu teritoriju, u Puli ili Ninu, prešli na carski teritorij (M. Kravjãnszky, Il processo degli Uscocchi. Archivio veneto V. 1929, str. 239—240). Ako su gornje činjenice toãne — a zasad nema razloga da u njih sumnjamo — onda: a) Venecija nije uzimala u sluãbu kao plaćenike senjske uskoãke, već svoje podanike, protiv kojih se u doba mira s Turcima borila, i b) u tom razdoblju nema sukoba između Venecije i senjskih uskoka. Time, dakako, nije reãeno, da sukoba nije uopće bilo ili da Venecija nije već u to doba pokušavala riješiti »uskoãko pitanje« diplomatskim putem.

Identifikacija uskok-Senjanin onemogućila je autoru pravilnu ocjenu mletaãke politike u tom razdoblju. Jer na jednom mjestu, govoreći o događajima 1544, tvrdi on, da »još Venecija nije bila svesna onoga što znaãe uskoci. Ona uopšte nije shvatala borbu protiv Turaka« (52), ili da »još Mleãani nisu naãisto bili u svom stavu prema Senju« (još 1546; br. 54), a na drugom mjestu: »Oruãano gonjenje senjskih uskoka od strane Mletaãke Republike poãelo je zato odmah po mletaãko-turskom

miru« (51), premda »prevlast na moru još nije bila u pitanju. U opštem gonjenju uskoka glavno je bilo održavanje mira, a ne obezbeđenje kasnije čuvenog *Dominium Kulfi*« (50). Bez obzira na to, što se te tvrdnje međusobno isključuju, već je u najmanju ruku neobična sama pomisao, da Venecija ne shvaća što se događa na Jadranu.

Treću etapu, t. j. razdoblje od 1561—62, V. smatra »vrhuncem rata protiv Turaka i Mlečana«. Iako tvrdi, da su godine 1566—67 »bile jedan od vrhunaca u uskočkoj borbi« i da »nikad Mlečani nisu vodili tako žestoku borbu protiv uskoka kao-u ovo vreme« (61), ipak nas o tome ne može uvjeriti. Svi opisi pljačka i »borbi« prije 1567 odnose se na Tursku (59—61). Ako, nadalje, imamo na umu, da u tom razdoblju još uvijek postoje — i postojat će do kraja stoljeća — i dalmatinski i senjski uskoci, onda se prije ocjene mletačko-uskočkih odnosa nalazimo pred zadaćom, da točnije razgraničimo njihov »djelokrug«. Ali kako ćemo to učiniti, kad autor nije za sva svoja nabranja »žestokih sukoba« naveo ni jedan izvor, iz kojega je crpao podatke. Upravo to upozorava na oprez, jer ono što možemo kontrolirati (na pr. Lippomanov izvještaj, up. Horvat, n. d. I., str. 3—6), nije točno reproducirano. Pretpostavimo li, štoviše, da su nabranja o nanesenim štetama uskoka točna i da se sva ona odnose na senjske uskoke, ne znamo još uvijek, zašto bi to razdoblje imalo da bude »vrhuncem borbe«. Jer je nesumnjivo u uskočkoj povijesti bilo doba, koje je po opsegu plijena i broju pljačkaških pothvata nadmašivalo ovaj »vrhunac«.

Najzad tvrdnja, da su za Ciparskog rata »senjski uskoci postali opet sjajni saveznici Sinjorije« (64), nema oslonca u izvorima. Budući da Fachinetti javlja kardinalu Alessandrinu: »Si è dato commissione ancora al provveditore della Dalmatia, che si servi degli Scocchi« (Horvat, n. d. I, str. 6), ostaju opet dvije mogućnosti. No kako je gotovo nemoguće, da bi providur mogao najmiti senjske uskoke, koji su već plaćenici Habsburgovaca, to se nesumnjivo i ta vijest, kako je to već tvrdio Kravjanszky, odnosi na dalmatinske uskoke.

V. je napokon u posljednjem poglavlju (64—66) opravdavao način uskočkog ratovanja i pokušao dati ocjenu uskočke borbe. Već je po samom naslovu priloga jasno, da autor gleda na uskočki problem sa »uskočkog« stanovišta, ne uzevši dovoljno u obzir sve one druge važnije momente, koji su utjecali na to, da se »uskočki problem« uopće pojavio. Zanimarivši stvarne uzročnike uskočkih akcija, on toliko idealizira ulogu senjskih uskoka, da tvrdi čak i to, kako se »jedan grad usred tri velike države borio hrabro, očajno ponekad i drsko katkad« (65). Vrijeme je, da romantičnu sliku Šenoinu svedemo na stvarnu ulogu senjskih uskoka u historiji. U borbi za premoć na Jadranu u drugoj polovici XVI. st., oni su kao krajišnici bili jedina snaga, s kojom su Habsburgovci mogli Mlečanima osporavati »*dominium maris*«. A imali su i neke prednosti: bili su jeftini plaćenici i donosili plijen. Ali oni nisu sami sebi »izgrađivali međunarodni položaj«, već su ih Habsburgovci držali tako dugo, dok im je to položaj u zemlji i izvan nje dopuštao.

N. Klaić

DRŽISLAV ŠVOB, KOMES DOMALD (DOKTORSKA DISERTACIJA IZ G. 1933.)

Naučna misao 1955, br. 3—4, str. 6—37.

Prerano umrli D. Švob spada u red rijetkih povjesničara, koji su ne samo oštrom pronicavošću otkrivali historijsku istinu, već su imali i dovoljno hrabrosti da je iznesu pred javnost. Još 1940 Š. je u radu »Krivotvorine o Svetom Jurju

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA X.

1957.

BROJ 1-4

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB